

1.4 EDEP: Sunum konuları

1.Konu: Anne-Baba Hakkı Mevzuunda Efendimiz Ne Buyuruyor?

Bir sahabi, cihada katılmak için Allah Resûlü'nün (sav) huzuruna gelerek O'ndan izin ister. Peygamber Efendimiz (sav) o kişiye hayatta olduklarını bildiği halde- "Annen baban hayatta mı?" diye sorar. Sahabi, "Evet" cevabını verince Rahmet Peygamberi (sav), "Onlara (hizmet de cihad sayılır), sen onlara hizmet ederek cihad yap" buyurur. Başka bir rivayette Sahabi, "Ağlamakta olan anne ve babamıda geride bıraktım" der. Allah Resûlü (sav) "Öyleyse onların yanına dön, onları nasıl ağlattıysan öyle güldür, (Allah'ın rızası bundadır)" buyurur.

Evet, anne ve babalarını bir yerlere götürüp bırakan ve onları terk eden talihsizler, vakit geçmeden onlara dönmeli ve onları ağlattıkları gibi güldürmelidirler. "Huzurevi" gibi boş tesellilere kapılmamalı ve kendilerine bağırılarını açan anne ve babalarını hicran ve hasret dolu bu yerlerden alarak bağırılarına basmalıdırlar. Zira onlar, evlatlarıyla birlikte olmak, torun sevgisi ile hayat bulmak ve her şeylerini paylaşabileceği insanların bulunduğu bir sıcak yuvada yaşamak isterler. Buda edebin ayrı bir buududur.

Önce Sizi Yaratan Allah'a, Sonra da Bu Yaratmada Birer Vesile Olan Anne ve Babaya Teşekkür Edin!

Dünyaya gelmemize vesile olan anne ve babamız, sebepler dairesi içinde bizim hayat kaynağımızdır. Her insan, güçsüz ve aciz bir konumda iken, Rabbimizin lütfu keremiyle, anne ve babasının o engin şefkat ve merhamet dolu sinesinde hayata adım atar. Belli bir yaşa kadar da onlar bizim için her türlü fedakârlığı yaparlar. Yemez yedirir, giymez giydirirler. Evlatları için her türlü zorluğa göğüs gererler. Onlar, bizim ilk rehberlerimizdir. Ama bundan daha önce de bizi yaratan sonsuz nimet ve rızık veren Rabbimizi unutmamak gerekir, islamda ahlakında önce Allah hakkı sonra peygamber (Efendimiz sav) hakkı sonra dinin hakkı bunlardan sonra da anne baba hakkı gelir. Bu sıralamayı karıştırırsak hayat boyu hata yaparız önce bizi yaratn yaratıcının bizden istediklerini, sonra bizim yaratılmamıza vesile olan Efendimizin, sonrada dünya ve ukba düzenimizi sağlayan dinimizin hakkını vermeliyiz.

Efendimiz'in (sav) şu hadis-i şerifi de anne ve babaya hürmetin ehemmiyetini dile getirmesi açısından önemlidir: "Sizden önce yaşayanlardan üç kişi yola çıktılar. (Akşam olunca) geceleme ihtiyacı onları bir mağaraya sığındırdı ve içine girdiler. Dağdan (kayan) bir taş yuvarlanıp, mağaranın ağzını üzerlerine kapadı. Kendi aralarında: "Sizi bu kayadan, ancak salih amellerinizi şefaathçi kılarak Allah'a yapacağınız dualar kurtarabilir!" dediler.

Bunun üzerine birincisi şöyle dedi: "Benim ihtiyar anne ve babam vardı. Ben onları çok kollar, akşam olunca onlardan önce ne ailemden ne de hayvanlarımdan hiçbirini yedirip içirmezdim. Bir gün ağaç ararken evimden oldukça uzaklaşmıştım. Eve döndüğümde ikisi de uyumuştü. Onlar için sütlerini sağdım. Hâla uyumakta idiler. Onlardan önce aileme ve hayvanlarıma yiyecek vermeyi uygun bulmadım, onları uyandırmaya da kıyamadım. Geciktiğim için çocuklar ayaklarımin arasında kıvranıyorlardı. Ben ise süt kapları elimde, onların uyanmalarını bekliyordum.

Derken şafak söktü: “Ey Allah’ım! Bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsan, bizim yolumuzu kapayan şu taştan bizi kurtar!” Taş bir miktar açıldı ve kurtuldular.

Hadiste bahsi geçen birinci kişinin anne babası için yaptığı fedakârlık, ilgi ve alaka Cenâb-ı Hak katında hora geçen bir amel olmuştur. Buradan şu sonucu çıkarmamız mümkündür: Anne-babasının duasını ve rızasını alan bir kimsenin sırtı yere gelmez. Hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olur.

Ayrıca bu dünya halk tabiriyle “etme-bulma dünyası” dır. Herkes anne ve babasına olumlu ya da olumsuz nasıl davranmışsa, çocuklarından da aynı muameleyi görecektir. Nitekim bu konuya işaret eden bir sözünde Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “Siz babalarınıza iyilikte bulunun, çocuklarınız da size iyilik yapsın. Siz iffetli yaşayın kadınlarınız da iffetli yaşasınlar.” (1)

2.Konu: Farklılıklara Saygı Duymak

İnsanların pek çok benzer özelliği olmasına rağmen onu hemcinslerinden ayıran birtakım farklı yönleri de vardır. Farklılıkları yaratan önemli unsurlardan biri de kültürdür. Hiç kimsenin doğuştan ırkını, dilini, dinini, milliyetini, derisinin rengini, kültürünü vb. seçme imkânı yoktur. Herkes içine doğduğu kültürün özelliklerini edinmek durumundadır. Bunun doğal bir sonucu olarak birbirinden farklı yaşam biçimleri ortaya çıkar. Farklı inanç, yeme içme, giyim kuşam alışkanlıkları doğar. Her kültürün birbirinden farklılıkları vardır. Bir arada barış içinde yaşayabilmemiz, bizden farklı olan herkese saygı göstermek; onların dilini, kültürünü yaşatmasına yardımcı olmakla mümkündür. Bu aynı zamanda insani bir görevdir. Saygı ve tolerans da en önemli insani ve edep değerlerimizdir.

Farklılıklara tahammül etmeyen karşısındaki insana saygı duymuyor demektir. Farklılıklara bakılırsa parmak izinden gözün retinasına kadar, altı milyar insan da birbirinden farklıdır. Bir insan; hangi dinden, milletten, renkten, coğrafyadan, dilden, düşünceden ve anlayıştan olursa olsun öncelikle insan olduğunun algılanması gerekir. Her birey, saygıya değer bir varlıktır. İnsanın kendisinden farklı olanı hor görmeye hakkı yoktur.

Öncelikle bilinmesi gerekir ki Allah nazarında en müstesna bir topluluk olan sahabe döneminde bile mutlak bir vahdet söz konusu olmamıştır. Onların içinde nice farklı yönelişler ve değişik fikirler vardır. Bir Hz. Ömer ile Ebu Zerr'in veya Hz. Ebu Bekir ile Bilal-i Habeşi'nin hayatlarına göz atacak olursanız, aralarında ne kadar büyük farklılıklar olduğunu görürsünüz. Oysa ki onların her biri aynı menhelü'l-azbû'l-mevrûddan (tatlı su kaynağından) beslenen, aynı manevi gıdayı alan ve aynı hedefe yürüyen kimselerdir. Fakat buna rağmen yorumlarında, anlayışlarında, hayat tarzlarında ciddi farklılıklar vardır.

Esasen farklı kültür ortamlarında neş'et etmiş insanların kendi anlayış, irade ve düşüncelerine rağmen başkalarıyla uyum ve birlik içinde yaşamaya çalışmaları, bir ibadet gibi onlara sevap kazandırır. Çünkü insan, kendi tabiatına ters gelen her tür fiile karşı tepki duyar. Farklı anlayış ve telakkilere karşı reaksiyon göstermek ister. Bu tür olumsuz duyguları bastırmak, ciddi bir ceht ve gayrete bağlıdır ki bunun sevabı büyüktür. Allah Resûlü (sallâllâhu aleyhi ve sellem) de mü'minleri toplu halde yaşamaya teşvik etmiş, onlara, cemaatten (topluluktan) ayrılmamalarını tavsiye etmiştir. Müslümanlar globalleşen bir dünyada, dar bir kutu içerisine hapsolmak, dünyaya yabancılaşmak ve çağdışı kalmak istemiyorlarsa, farklı kültür ve milletlerle etkileşime geçmek ve dünyaya açılmak zorundadırlar. Bir taraftan, muhatap oldukları insanları sahip oldukları değerler manzumesiyle tanıtırırken, diğer yandan da farklı kültür ve medeniyet havzalarından istifade etmelidirler.

Bu böyledir ama aynı dine inanan, aynı kibleye yönelen, aynı kültür ortamında neş'et eden fertler arasında dahi -bir realite olarak- ciddi ihtilaf ve farklılıklar ortaya çıkabiliyorsa, farklı din, dil, ırk ve kültürlerle sahip insanlar bir araya geldiğinde söz konusu ihtilafların daha da çoğalması kuvvetle muhtemeldir. İşte burada Müslümanların, öncelikle, bir köy haline gelen dünyada birlikte yaşama kültürüne sahip olmanın kaçınılmaz olduğunun farkına varmaları, sonrasında da farklı din ve kültürlerle mensup insanlarla, birlikte yaşama tecrübesi geliştirmeleri gerekir. Bunun için de insanlık ortak paydasında buluşma, asgari müştereklerde bir araya gelebilme, farklı birleştirici noktalar bulma, herkesi kendi konumunda kabul etme gibi esaslar oldukça önemlidir. Çok farklı duygu ve düşüncelere sahip insanların iç içe yaşamaya başladığı günümüz dünyasında, bazı Müslümanlar, çoğulculuğun, dinî değerlerde bir kısım aşınmalara ve tavizlere sebebiyet verebileceğinden endişe ediyor ve bu konuda nasıl bir tavır alınması gerektiğini kestiremiyor. Hatta bazıları, "ötekine" karşı düşmanca duygular içine girebiliyor, radikal tavırlar alabiliyor. Öncelikle şu hususun anlaşılması gerekir ki Müslümanlar, farklı din ve kültürlerle mensup insanlara ilan-ı harp ederek hiçbir yere varamazlar.

Bilakis yapılması gereken, Cenab-ı Hakk'ın insana insan olarak atfettiği değer açısından başkalarıyla münasebet içinde olmadır.

Günümüzde özellikle Batı dünyasında Müslümanlara karşı ciddi bir antipatinin bulunduğu inkâr edilemez. Buna karşılık bazı Müslümanlar arasında da Batı düşmanlığı söz konusu. Bunlar, birlikte yaşama kültürüne zarar veren anlayışlar. Fakat burada Müslümanların başkalarını suçlamadan önce kendi nefislerini sorgulamaları gerekir. Çünkü bunun öncelikli sebebi, bizim zamanında onlara ulaşamamamız ve kendimizi doğru anlatamamamızdır. Bu ihmalimiz günümüzde büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şayet bizler bir avuç havari gibi hızlı bir şekilde dünyanın dört bir yanına dağılıp İslâm'ı hakkıyla temsil edebilseydik, günümüzde bu ölçüde olumsuzlukla karşılaşmayacaktık. İnsanlar İslâm hakkında daha farklı düşünecek, en azından Müslümanları daha doğru tanıyacak ve algılayacaktır.

Peki, yanlış bulduğumuz tavır ve davranışlarla hiç meşgul olmayacak, kötülükleri önlemeye çalışmayacak mıyız?

Biz bunları söylerken, kötülükler karşısında bütünüyle sessiz kalınması ve hiçbir şey yapılmaması gerektiğini kastetmiyoruz. Elbette mü'minler öncelikle güzel örnek olmalı, sonrasında da imkân ve fırsatların elvermesi ölçüsünde doğru bildikleri hakikatleri ifade etmelidirler. Her zaman usulüne uygun bir tarzda, insanların hissiyatlarını hesaba katarak, reaksiyona sebep olmayacak tarzda, yapılması gerekli olan şeyleri teşvik, yapılmaması gerekli olanlara karşı da başkalarını uyarma, mü'minin temel vazifeleri cümlesindendir. Burada ifade etmek istediğimiz asıl husus, birilerinin demokrasi ve hürriyetin gereği olarak gördükleri hayat tarzları karşısında, toplumsal ahengi bozacak ve fitnelere sebep olacak tarzda düşmanca tavırlar ortaya koymamadır. Yoksa olumsuzlukların üzerine sert bir şekilde gidilecek olursa, ileride ıslah ve tamir adına yapılabilecek güzel işlerin de şimdiden önü kesilmiş olur.

Günümüzde özellikle Batı dünyasında Müslümanlara karşı ciddi bir antipatinin bulunduğu inkâr edilemez. Buna karşılık bazı Müslümanlar arasında da Batı düşmanlığı söz konusu. Bunlar, birlikte yaşama kültürüne zarar veren anlayışlar. Fakat burada Müslümanların başkalarını suçlamadan önce kendi nefislerini sorgulamaları gerekir. Çünkü bunun öncelikli sebebi, bizim zamanında onlara ulaşamamamız ve kendimizi doğru anlatamamamızdır. Bu ihmalimiz günümüzde büyük sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şayet bizler bir avuç havari gibi hızlı bir şekilde dünyanın dört bir yanına dağılıp İslâm'ı hakkıyla temsil edebilseydik, günümüzde bu ölçüde olumsuzlukla karşılaşmayacaktık. İnsanlar İslâm hakkında daha farklı düşünecek, en azından Müslümanları daha doğru tanıyacak ve algılayacaktır. (2)

3. Konu: Allaha ve dini değerlerimize karşı Edep

Edep; hâl, tavır ve davranış güzelliği demektir. İnsanlara iyi muamelede bulunma mânâsını da ihtiva eden edep, aslında, Peygamber Efendimiz'in sünnet-i seniyyesine tabi olmak ve O'nun örnek hayatına göre bir çizgi takip etmektir.

İnsanların seviye, vazife, misyon ve konum keyfiyetlerine göre onların edep anlayışları ve davranışları da farklı farklı olur. Allah'a karşı edep, her an O'nu görüyor veya O'nun tarafından görülüyor olma mülâhazasıyla hareket etmek, sürekli O'nun hoşnutluğu peşinde bulunmak, sevmek ve saygı duyma hislerini O'na yöneltmek demektir ve herkes böyle bir edeple mükelleftir. Fakat, bu edep de izaftır; sıradan bir insanınkiyle bir peygamberin edebi arasında çok fark vardır. Rasûl-ü Ekrem Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Allah karşısındaki edebi tarife gelmeyecek kadar derindir ama O'nun Hazreti Cebrâil'in edebiyatı alakalı söyledikleri, "Cevâhir kadrini ancak cevher-füruşân olan bilir." hakikatine tam bir misaldir. Efendimiz der ki; "Mi'rac gecesi belli bir noktada, Cebrâil aleyhisselâmı eskimiş bir elbisenin perişanîyetinde gördüm. O noktaya vardığında adeta ayaklarının bağı çözülmüş; eskimiş bir elbise gibi yığılıp kalmıştı. Allah korkusu onu bu hale getirmişti. O zaman bir meleğin Cenab-ı Hakk'ı nasıl bildiğini anladım." İşte, Cibril-i Emin'in o hâli bir melek haşyeti ve Cenab-ı Hakk'a karşı derin bir saygının neticesidir.

Peygamberler, ibadet ü taatlerinde ve diğer muamelelerinde hep edepli olmasını bilmiş, Allah'a karşı olabildiğince saygılı davranmışlardır. Hazret-i İbrahim, hastalıklarını verenin kim olduğunu bildiği halde, "Allah beni hasta eder, sonra da şifâyâb kılar" dememiş; "Hastalığımda O'dur bana şifa veren." (Şuara, 26/80) demiştir. Neden acaba? Çünkü, zahîrî yüzü itibarıyla hastalığın bir çirkinliği var. Çirkin bir fiili Allah'a isnâd etmek o seviyedeki bir kalbin ve o derecedeki idrak sahibinin edebine münâfidir. Dolayısıyla, Hazreti İbrahim, olumsuz gibi görülen bir şeyi Allah'a isnad etmemiş; hastalığı kendine, şifayı da Cenab-ı Hakk'a bağlamıştır.

Denilir ki; Harun Reşid'in annesinin adı Hayruzan'dı. Hayruzan, çölde bulunan dikenli bir bitkinin adıdır. Bir şair, Halife'nin huzurunda onun ailesini meth ü senâ ederken, Hayruzan ismini hiç kullanmayıp Harun Reşid'in annesini başka kelimelerle yâd edince iltifat gömüştü. Edîb orada edepli davranmış; "dikenli çöl bitkisinin oğlu" şeklindeki bir tedaiyi hasıl edebilecek olan ismi kat'iyen kullanmamıştı. Peygamberlerin her hal, tavır ve sözlerinde de bu incelik vardır. Tek bir isimle, bir sıfatla ya da bir isnadla bile olsa eksik, kusur veya çirkinlik çağrıştıracak ifadelerden uzak durmak onların edep anlayışlarının gereğidir. Hazreti Musa, kanun, kural ve kıtas tanımayan ve ne yapacağı belli olmayan tiranlardan, onların işlerini kolaylaştırmamak için kaçmış; Mısır'dan uzaklaşarak Eyke'ye ulaşmış; genel kabule göre, Hazreti Şuayb'ın (ya da herhangi bir salih kulun) kızlarına su çekme ve hayvanları sulamada yardımcı olmuş; sonra da bir gölgeliğe sığınarak, "Rabbim! Lutfedeceğin her nimete muhtacım." (Kasas, 28/24) demiştir. Aslında onun durumu, sözlerinin kendi haline mutabık olması için, "Allahım, çok acıktım; canım dudağıma geldi. Ayakta duracak takatim, gidecek yerim ve sırtımı dayayacağım kimsem kalmadı. Yedir, içir, karnımı doyur ve bana bir sığınak lutfet." demesini gerektiriyordu. Fakat, o böyle bir tasrihi edebe münâfî görüyor; pek çok ihtiyacı bulunan bir insan edasıyla sadece halini Allah'a arz etmekle yetiniyordu.

Cahiliye dönemindeki toplumdan "Kur'an'ın mucizesi bir cemaat" Sahabe Efendilerimiz de İşte böyle çıkmıştır. Çünkü, Kur'an onları adım adım güzel ahlaka ulaştırmış ve "Ey iman edenler: Söz ve hareketlerinizde ileri gidip de Allah'ın ve Rasûl'ünün önüne geçmeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir. Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin. Onunla, kendi aranızda yüksek sesle konuştuğunuz gibi konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan bütün emekleriniz hiçe iniverir." (Hucurât, 49/1-2) mealindeki ayetler gibi ilahi emirlerle herkesi edepli olmaya çağırmıştır.(3)

Kaynak

- (1) Güzel ahlak sahibi olma, Asim Sark
- (2) Cogulculuk: <https://www.herkul.org/kirik-testi/cogulculuk/>
- (3) Gazeteciler ve Yazarlar da Edepli Olmalı: herkul.org